

कल्पो तस्य समवतो भरहती सम्मतसम्बुद्धस्था

आनन्दभूमि

THE ANANDA BHOOJI

[BUDDHIST MONTHLY]

बृहत्सम्बत् २५३६
वेपालसम्बत् १११३
वर्ष २०

कार्तिक शुक्ला
काठमाडौं अव
अंक ७

विक्रमसम्बत् २०४६
1992 A. D.
Vol. 20

कार्तिक
November
No. 7

“आनन्दभूमि” को जानकारी

- (१) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहारगुडीद्वारा प्रकाशित हुने नेपालको पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पृष्ठमात्रको दिनसम्ममा निस्कनेछ । जुनसुकै महिनामा पनि आहक बन्न सकिन्छ ।
- (२) यो आनन्दकुटी विहारगुडीको मुख्यपत्र हो । यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।
- (३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनैपनि विचारमा लेखकको उत्तरदायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकभण्डल हुनेछैन ।
- (४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा र अंग्रेजीमध्ये कुनैपनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ र पठाइएका लेख किर्ती पठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउनु बाढ़छनीय छ ।
- (५) लेख पठाउँदा पूरा साइजको कागजमा एकापट्टि मात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ ।
- (६) ग्राहकशुल्क, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा आनन्दभूमि कार्यालयमा पठाउनुपर्छ । पत्रव्यवहार गर्दा आफ्नो ग्राहक संख्या तथा नाम र ठेगाना राम्ररी लेखिएको हुनु जरूरी छ । ठेगाना हेरफेर हुने भएमा एक महिनाग्राहित व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्दछ । पत्रिका समयमा नपुगे लिखित सूचना दिने गर्नुपर्दछ ।
- (७) कुनैपनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।
- (८) नेपालका कुनैपनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ तर त्यसको लिपि देवनागरी हुनुपर्छ र लेखको सारांश नेपालीभाषामा लेखिपठाउनुपर्छ ।

★★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★ ★★★★

नमो बुद्धाय

राष्ट्रिय ज्ञानमाला-सम्मेलन हुने

सूचना

ज्ञानमाला-भजनखल: स्वयम्भूले निकट भविष्यमा अधिराज्यव्यापी राष्ट्रिय ज्ञानमाला-सम्मेलन गर्न लागेकोले अधिराज्यका सम्पूर्ण ज्ञानमाला-भजनखल: / सघ / सभा आदिले अविलम्ब तल लेखिइएको ठेगानामा पत्राचार अथवा फोनबाट सम्पर्क राखी आफ्नो नाउँ लेखाउनु हुन सविनय अनुरोध गर्दछ ।

पत्राचार गर्ने ठेगाना :-

(१) ज्ञानमाला भजन खल:

स्वयम्भू, विहान ६-८ सम्म

(किरण कुमार जोशी)

(२) किरणकुमार जोशी

सचिव

इन्द्रचोक चोकवजार (११-७वजेसम्म)

ज्ञानमाला भजन खल:, स्वयम्भू

फो. नं. २२७५०६, २७२६२५

आनन्दभूमि

प्रधान सम्पादक
भिक्षु कुमार काशय

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं २-१२८५५
पोष्टबॉक्स नं १४१८
काठमाडौं

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहार गुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

व्यवस्थापक
भिक्षु अश्वघोष
कार्यालय

‘आनन्दभूमि’
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबॉक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७१४२०

नगर—कार्यालय
संघाराम

लूटी, खेत्रपाटी, काठमाडौं।
फोन नं. २-१५०२०

कामभोग सबै छोडी नैष्कर्म्यमा रतहुनुपर्दछ,
पणितले आपनो मनको मैल सबै पर्यांकेर आफूलाई परिशुद्ध बनाउँछ ।

सम्पादकीय

नेपालमा बुद्धधर्म

नेपाल बुद्धधर्मको थलो हो भनेर नेपालीहरू गोरव गर्दछन् । नेपालमा लिच्छवीकाल-देखिको विहार फेलापर्नु बुद्धधर्मको थलोको निशान हो । यहाँ जतिपनि विहारहरू पाइएका छन् महायान परंपराका विहार नै धेरै छन् । पालीभाषावाट लेखिएका बौद्ध ग्रन्थ नै यहाँ यत्रतत्र छन् । महायानी बौद्धहरूले नै यहाँ बौद्ध परंपरा कायम राखेको कुरा ज्यादै मनोरीय छ । महायानी बुद्धधर्म उदार देखिन्छ अर्थात् छिट्ठै सबैमङ्ग मिल्न सक्छ । यो उदार हुनुको कारण नै यहाँ जे-जस्ता प्रकारका राजाहरूले शासन गरे त्यही राजाको धर्मको प्रभाव उनीहरूमा परेको देखिन्छ । त्यही प्रभाव नै यहाँको बुद्धधर्ममा हिन्दू ग्रन्थका सारहरू पनि मिसिन गएको छ । खास त महायानी ईश्वरवादी होइनन् तापनि त्यसको विधिविधानले उनीहरूलाई सजिलैसँग ईश्वरवादी बनाइदिएका छन् । आजसम्म पनि नेपालमा ईश्वरवादी बौद्धहरू तै धेरै पाइन्छन् ।

संसारमा बुद्धधर्मको विकास हुँदै आएपछि नेपालमा पनि थेरवादी परंपराको बुद्धधर्मले पुनः प्रवेश गन्यो । आज थेरवादी विहारहरूको संस्था

बढिरहेको छ । भौतिकवादले कज्याएपछि पुराना महायानी बौद्धविहारहरू विग्रांदो एवं हासको अवस्थावाट गुजाँदै छन् । यस बेला संपूर्ण बौद्धहरूले कुन प्रकारले बौद्धको धर्मलाई अगाडि बढाउने हो सोच्नुपरेको छ । पुराना हस्तलिखित त्रिपिटकका कुराहरूको खोजी गर्नु नितान्त आवश्यक छ । महायानी धर्ममा त्रिपिटककै आधारमा आफ्नो पन दिएर भावनामा अगाडि जाने विधि अपनाइएको छ । तथापि महायानी नेपालीहरूले बुद्धधर्मलाई परंपरागत धर्म कै मात्र मानेर बुद्धका उपदेश पाठ गरेर पनि व्यवहारमा अवैद्ध क्रियाकलापमा लागेका छन् । यसको फलस्वरूप मार्काट र बलि विधान नेपाली बौद्धहरूमा संस्कारित भएको छ । साँच्चैको महायानीले तिव्वती महायानीलाई उदाहरणको रूपमा लिन सकिन्छ ।

आज नेपाली बौद्धहरूले कुनै पनि निकाय भनी छुटिनुसट्टा बुद्धका सही सही उपदेशहरू खोजी खोजी छानी छानी व्यवहारमा पालन गर्नु नितान्त आवश्यक छ । यही व्यवहारवाट नेपालमा बुद्धधर्मको प्रभाव गम्भीरी राख्नु बौद्धका कर्तव्य हुनेछ ।

थारुभाषामा पहिलो बौद्धप्रकाशन

शाक्यमुनि बुद्ध

- भिक्षु सुदर्शन

सब्यमुनि बुद्ध (शाक्यमुनि बुद्ध) लुमिनि मात्र उपलब्ध छ । विपिटक जस्तो प्रत्यन्त विशाल र बढी भज्ञे अशोकको शिलास्तम्भ अभिलेखबाट देखाएतापनि बुद्धको जीवनीबारेमा थोरै थोरैमात्र ज्ञान हामीमा छ । यसका थोरै प्रमुख कारणहरू छन् । तीमध्ये हुई प्रमुख कारणहरू हुन्-

१. बुद्धको उपदेशसम्बन्धी वाडमय जति विशाल तथति ने बुद्ध विषयक वाडमय स्वत्प छ । यसको पनि कारण बुद्ध मुक्तिहाता होइन अपितु मुक्तिको मार्ग प्रदर्शक भएको मूल दर्शन र संस्कृति हो । बौद्धहरू पूजा पाठमा भन्दा बढ़ता शील, समाधि र प्रज्ञामा अग्रसर हुन्छन् । अर्को कुरा, बुद्ध-जीवनी भन्नुमा ने प्राचीन कालदेखि एक समस्या भएको देखिन्छ । सिद्धार्थको जन्मकालदेखि बुद्धत्व-प्राप्तिसम्मको कथा र बुद्धत्वप्राप्तिदेखि महापरिनिर्वाणसम्मको कथा मध्येमा कुन कथालाई बुद्ध-जीवनी भन्ने ? पहिलो कथा भन्नु जति सजिलो छ तथति ने पछिलो कथा भन्नुको अर्थ बुद्धको ४५ वर्षसम्मको गाउँ नाउँ नगर नगर र जनपद जनपदको चारिका र चारिकाकालमा दिनुभएका यावत् उपदेश हुन आउँछन् । बहुजन हिताय र बहुजन सुखाय लक्षित एवं निर्वाण-उन्मुख बुद्धको उपदेशमा राजकीय जीवनको वृहद् बरिचर्चा तथतिको अर्थयुक्त छन् । त्यसकारण जन्मदेखि बुद्धत्व प्राप्तिसम्मको कथा यत्र तत्र प्रसंगरूपमा, उदाहरणको रूपमा, संवेग-संस्मरणको उदान रूपमा भन्नुभएको

मात्र उपलब्ध छ । विपिटक जस्तो प्रत्यन्त विशाल र बढी प्रामाणिक वाडमयमा समेत बुद्धजीवनी अर्थात् जन्मदेखि महापरिनिर्वाणसम्मको कथा एक ठाउँमा सूचमा उपलब्ध छन् । पञ्चजना-सुत, अतदण्ड सुत, प्ररियपरिवेसन-सुत, महासच्चक-सुत, बोधिराजकुआर सुत, धम्मचक्र-सुत, पात-सुत र महापरिविवाण सुतको बुद्धकथा प्रसंग बुद्धके शब्दमा संवेदात्मक शैलीमा उपलब्ध छन् । यसका एक एक वाक्यबाट हात्तो हृदयमा संवेगको विद्युत् झंकार प्रवाहित यर्दछ । आनन्द र शान्तिको अक्षुण्ण प्रकाश दिन्छ । धम्मपद, बुद्धवंस र महाबौमगमा पनि बुद्धजीवनीको अंश पाइन्छ तर यति हुँदा हुँदै पनि पूर्ण बुद्ध-जीवनी स्पष्ट हुँदैन ।

जातकीय कथा अभिव्यक्तिमा बुद्ध-जीवनीलाई तीन निदान कथामा विभाजित गरेर प्रस्तुत गरिएको छ । बुद्धत्वको लागि प्रणिधान गरेदेखि अर्थात् बोधिसत्त्व चर्याको प्रार्थनादेखि दश पारमिता दश उप-पारमिता र दश परमत्थ-पारमिता पूर्ण गन्तुभएका यावत् बोधिसत्त्व-चर्या अनि सिद्धार्थको रूपमा जन्मसम्मको कथालाई दूरेनिदान भनेको छ । सिद्धार्थको बुद्धत्व प्राप्तिसम्मको कथालाई अविद्यदूरेनिदान भनेको छ । सन्ति के निदानमा केही अनुच्छेदसम्म पनि उल्लेख छन् । बुद्धत्व प्राप्त गरेर धम्मचक्र प्रवतनपछि महापरिनिर्वाणसम्मका कथालाई सन्ति के निदान भनिने सूचना उल्लेख गर्दै इत्यलम् गरेको छ । बास्तवमा बुद्धत्व प्राप्तिपछिको बुद्धजीवनी भन्नुको

अर्थ बृद्धको ४५ वर्षको बृद्धजीवनी भन्नुपर्ने हुनाले इथलम् गर्नु सिदाय विकल्प पनि छन् ।

“ललित विस्तार” तुषित देवलोक रिथत बोधिसत्त्व गर्भ प्रवेशको र लुभिनीमा जन्मेको कथादेखि धर्मचक्र प्रवर्तनसम्बन्धको बृद्धकथाको वर्णन गर्दछ । यसरी ललित विस्तरमे पनि बृद्धत्व प्राप्तिदेखि निर्बाणसम्बन्धको कथा भन्नमा निरामदेखि निर्बमनसम्बन्धका २७ छायाचहरू वर्णन गरेका छन् । ललित विस्तार अद्वामितित्तित कार्यात्मक शंखीको छ भने जातको यादिद्वारे निराममा प्रतिकारात्मक शंखीको समिद्यक्तिमा छ ।

बृद्धको जीवनी सम्बन्धी जार्को प्राचीन लोत “बृद्ध चरितम्” हो । मूल संस्कृत सहित त्रायत प्रथम भाग र अनुवादरूपमा प्राप्त होलो भाग बृद्धचरितम् ने बृद्धको जन्मदेखि महापरिनिर्बाचिसम्बन्धी कथा इथलब्ध हुने पेहिलो सिंगो काल-प्रथम हो । पहिलो भागको बोध सर्वबाट बृद्धत्व प्राप्तिसम्बन्धको र होलो भाग पन्दीहो सर्वदेखि धर्मचक्र प्रवर्तन, धनेक शिव्य, महाशिव्यहरूको प्रदर्शया, उनाथपिण्डिकको दीक्षा, वितापुल समागम, जेतवन दान, प्रदर्शया लोत, आन्ध्रालीको दृष्टवनमा आयुसंस्कार त्याग, लिङ्छबीहरूमा अनुकम्पा, निर्बाणको बाटोमा, महापरिनिर्बाच, निर्बाणिको प्रशंसा र धारु विभाजनको सर्व गरी अठाइस सर्गमा वर्णन गरेको बृद्धको जीवनी उपलब्ध छ र बास्तवमा होलो भागको बृद्धचरितमा वर्णन गरेका कुराहरू पालीमा पनि पाइँस्तन् ।

पालो त्रिपिटकमा छरिएको बृद्ध-जीवनी, ललित विस्तरको बृद्ध-जीवनी र बृद्धचरितम्को बृद्ध-जीवनीको कथा प्रसंग प्रकारान्तरूपमा तत्त्वतः उस्तै उस्तै छन् । सिद्धार्थको जन्मदेखि बृद्धत्व प्राप्तिसम्बन्धको कथामा यी तीन लोतमा आ-आपने शंखीका अभिव्यक्तिहरू

हन् तर यहाँ एउटा कुरा के छ भने, यति हौदा हुँदै पनि सिद्धार्थको प्रारम्भिक २६ वर्षको जीवनी स्पष्ट, शुभलालाल, पूर्ण हुन आज पनि आपने प्रकारबाट बीच बीचमा प्रसंग अपन अवसर दिइरहेको छ । अतीतमा भड कल्पावदान कृतिले त्रिपिटक प्रसंग, जातक, ललित विस्तर र बृद्धचरितमा नभएको रोद्र र बीमतसस्त परिपाल बरेर गोपाप्रसंघबाट विरहरसमा अद्वालहरूलाई शुल्म दुवाएको छ । बीसी सदीको Buddha and his teaching मा Dr अम्बेडकरले कवितवस्तु र देवहरूबीचको रोहिणी नदीको पानीको प्रसंगलाई सिद्धार्थको अभिनिकमजको भूल कारण देखाउने राजनीतिक एवं सामाजिक प्रसंगबाट बृद्धजीवनीमा नर्वा उसे अवात्मक प्रकाश हुने खोलेको छ ।

२. नेपालका बृद्धहरू यज्ञम बिहारमा विद्य धने, किन्तरी जातक उक्तीर्ण गराउने, हजारातमा बृद्ध स्थविरवादी सर्वास्तिवादीप्रचारि हुनेसार्गको युभसम्बन्ध आवामहायामी भइसकेको स्पष्ट छ । यस्ति नेपाली बृद्ध हरू दार्शनिक तात्त्विक र कथा बास्तुकलाका साधक जीवन्त र सक्षक्त बृद्ध प्रवाह भए । बृद्ध-जीवनीबारेमा यस्ति वास्तविक बृद्धको कथामा भन्दा दार्शनिक पक्षमा विसित भए । बृद्धत्व भने उत्पन्न हुने पनि होइन परिनियम हुने पनि होइन, निर्वाच र संसार, संसार र निर्वाच एवं धन्ने माध्यमिक शून्य दर्शनमा निमग्न भए ।

नेपालको पछिलो मध्यकालमा बृद्धदमन र उस्तै संस्कारमा आन्य संस्कार आरोहणको प्रयास भएपछि उस्तै नेतृत्वले बृद्धहरूलाई कथात्मक रस संरचनामा आबद्ध अवदान जातक कथातिर पुनः सक्रिय भएको देखिन्त बृद्धकथा (ललित विस्तार) फेरि प्रायः सुन्न ‘स्तुतमपि’ स्तोत्र नित्य प्रातःकाल पाठ गर्न लाग्ने

निष्ठानन्द बज्राचार्यको नेपालभाषामा अनूदित लिखित-विस्तरबाट नेपालभाषाभाषी बौद्धहरूको मुट्टमा बृद्धकथा छापिन लाग्यो । दिवंगत महाप्रज्ञा भिक्षुको नेपाली भाषानुसार लिखित विस्तर र शाचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थ-विरबाट सम्पादित अनूदित संक्षिप्त बृद्धजीवनीको प्रकाशन पछि बृद्धको कवादारेमा सम्यक् चित्तन मनन प्रारम्भ भयो ।

मेरो “शाक्य संघर्ष सिद्धार्थ” अनुवाद र “पाली बाड़ सम्यको अन्वयमा बृद्ध” रचनाको प्रकाशनपछि बृद्धको जीवनीबारे स्वतन्त्ररूपमा विचार मन्न बालनी भयो । उत्ता कवि चित्तनार “हृष्ण” को “सुगत सोरथ” महाकाश्च, सरथमोहन जोशीको “गौतम बृद्ध” खण्डकाश्च, स्व. धर्मरत्न यमिको “अर्हतनन्द” महाकाश्चबाट नेपालभाषाभाषी विशेषतः इंगित पाठ्यक्रमसँग सम्बद्ध युवाबर्नमा बृद्ध-जीवनीबारे विज्ञासा सगाइसकेका थिए तर आश्चर्य भाग्यो कुरा हो, बृद्ध नेपाली हुन जनिए तापनि कि वा अवतारबाटमा घोगाल्ने पक्षबाट आजलसम्म सरकारी, अद्व सरकारी, स्वतन्त्र संकाशबाट बृद्धजीवनी एउटा कापेको छैन । स्व. धर्मरत्न यमिक्यूको “बृद्ध मानिस हुन्” एक खण्ड काव्य प्रकाशित नभएको भए नेपालीभाषा बाड़ सम्यबाट बृद्ध-जीवनीलाई बहिर्भार गरेको ठहरिन्थ्यो ।

वस्तुतः यस्तो परिप्रेक्षयमा तेजनारायण पंजियार थारुबाट रचित थारुभाषाको “शाक्यमुनि बृद्ध” प्रकाशित हुन् किंतको महत्त्वको कुरा हो स्वतः स्पष्ट छ । बृद्ध शाक्यकुलको हो । शाक्यकुल थारु जातिकै एउटा कुल भएको तथ्य ज्ञन ज्ञन प्रकाशमा आइरहेको छ । यस अर्थमा बृद्धको कथा बृद्धके प्राचीन जाति र कुलको भाषामा प्रकाशित हुन् एउटा महान् ऐतिहासिक घटना हो । आजसम्म थारु-भाषामा बृद्धको कथा प्रकाशित भएको मलाई थाहाछैन । यस “शाक्यमुनि बृद्ध” पुस्तको अध्ययनबाट थारु समुदायको आपने पुर्खा बौद्धत्व जागृत, सशक्त र सुसंगठित हुनेछ भन्ने मलाई आशा र विश्वास छ ।

तेजनारायण पंजियार थारुद्वारा रचित ३५ अध्यायको “शाक्यमुनि बृद्ध” मैले पढेको छु । यो पुस्तक पहनुमन्दा खगाडि मैले अरु कुर्न थारुभाषाको पुस्तक पढेको छैन । यसका केही पृष्ठ पढ्दा पढ्दा मलाई पदनमा अप्त्यारो लायेन । पढ्दे जाँदा आशय नबृश्नने, नबृश्नेको बस्तो लायेन । मनपर्ने पुस्तक पढ्दा छाडन नसके जस्ते मैले “शाक्यमुनि बृद्ध” छोडन सकिन । एक रात दुई दिन निज भैले ३५ अध्यायको शाक्यमुनि बृद्ध पढे । यस अध्ययनक्रममा मलाई लाग्यो, बृद्धजीवनीका ब्रायः खेळहरूले जस्ते यसका लेखकले पनि अतीतका तथ्यहरू-मलाई आपनो शैली र प्रकारान्तरूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ । विशेषतः सिद्धार्थ कपिलबस्तु बर्दारिभित्र रहनुपरेको तर छम्को चित्तन-मनन अर्थात् विस्तृतरूपमा गहनरूपमा फैलिएको थिनि दनका तक्षशिलादि महाविद्यालयहरूबाट चिकित दैकित भएर आउने परिचित स्वजनहरू र मित्र-हरूसमेव पनि राजहरबारका पद्मलिभित्र बस्नुपरेकी सिद्धार्थले तर्क वितक र वर्ने जुन प्रसंगहरू छन् ती प्रसंगहरू मलाई तत्कालीन सामाजिक, शैक्षिक, र राजनीतिक बस्तु-स्थितिमा निजोरिएका नयाँ धारामिक बृद्धकथा जस्तो भाग्यो । पुस्तकमा अभिव्यक्त भरेका दार्शनिक कुराहरूको यथार्थता बौद्धक्षेत्रको बौद्धदर्शन बृश्न र सत्यासत्य निष्पत्त यन्न मलाई थारुभाषा सिक्न रहर लाग्यो । अर्को कुरा पुस्तक बढ्दे मेरो मानसिक तन्तुमा आशोकको अमिलेखको भाषाको किया (verb) झक्त भए जस्तै अनुभव भयो । थारुभाषाको मूल व्याकरणस्वरूप अन्याउल सके संस्कृतभाषा र व्याकरणको मात्र चर्चा राखेर अर्थात् एको आशोकको अमिलेखको चित नबृश्नदो अनुवाद स्पष्ट हुन्छ कि जस्तै मलाई लाग्यो ।

यो “शाक्यमुनि बृद्ध” थारु भाषाभाषीहरूका लागि सरस शैलीको बृद्ध-जीवनी हो । यसको अध्ययन अध्यापनबाट थारु जातिमा आपनो मूल धर्म र संस्कारप्रति नयाँ जागरण र संगठन आउनेछ, नेपालका विभिन्न राष्ट्रिय भाषामध्येको एक भाषा थारुभाषालाई यस प्रन्थबाट समृद्ध बनाएको छ भन्ने कुरामा दुई मत हुने सबैदैन ।

(वर्ष २० अङ्गु ५ बाट कमशः)

भौतिकवादी बुद्ध र संस्कार

-- पुरुष शावयवंश

बुद्ध कर्ममा विश्वास गर्नुहुन्छ । कर्मफल सिद्धान्त प्रतिसूक्ष्म वैज्ञानिक आधारमा आधारित भएकोले यसो कस्तो र कुन प्रकारको हुनेछ भन्ने विषय जनसाधारणले बुझ्ने नभएका ले प्रकाश गर्नु नभएको हो । बुद्धबाट कर्मफल अप्रकाशित नभएको कारणले बौद्धहरूले पनि वैदिकवादीहरूको कर्मफललाई न अपनाइआएको हो । यस कर्मफलमा वैज्ञानिक आधार नभई अध्यात्मवादमा आधारित भएको कारण यो बुद्धधर्म अनुकूलको कर्मफल नभएकोमा आधुनिक बौद्धहरू विश्वास गर्नुहन् । यस अर्थले खास बुद्धको कर्मफल कुन प्रकारको छ, कस्तो छ? जान्न ठूलो जिज्ञासा उत्पन्न हुने स्वामाविक छ, कारण आब आधुनिक बौद्धहरूले बुद्धधर्म वैज्ञानिक आधारयुक्त भएको विश्वास गर्नुहन् । वैज्ञानिकहरूले समेत बुद्धधर्म वैज्ञानिक धर्म भएको मा विश्वास गर्नुहन् । यस अर्थले वैज्ञानिक बुद्धको कर्मफल अध्यात्मवादको ध्वंगीनाराको अन्धविश्वासमा पलाउन नसकिने निश्चित छ । त्यसकारण जन्मराजद्वारा स्वर्ग नरक भोग गराउने कर्मफल अबश्यपनि बुद्धले बताउनुभएको कर्मफल नभएको विश्वास गर्नुहन् । आजको वैज्ञानिक युगमा आधुनिक बौद्धहरूले बुद्धको कर्मफल सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्नु आबश्यक भएको छ । त्यसकारण यो आधुनिक बौद्धहरूको निमित्त एउटा हाँक हो ।

बुद्धधर्म अनुसारको कर्म अनुसन्धान गर्ने कार्य अबश्यपनि सरल कार्य होइन । यो अतिसूक्ष्म र गहन

विषय भएको ले स्वयम् बुद्धद्वारा यस सम्बन्धमा कुन प्रकाश पार्नु नभएको हो । बौद्धकर्म अबश्यपनि वैज्ञानिक आधारमा आधारित सूक्ष्म ज्ञान हुनुपर्छ र आज आधुनिक विज्ञान यथेष्ट विकास भएको कारण आज यो कर्म बुझ्न सक्नेमा छून, जुन बुद्धको समयमा मानिसले बुझ्न सक्ने अवस्थामा थिएन । त्यसकारण आज यस बौद्धकर्मफलको खोजी नीति गर्ने उचित समय र अवस्था भएको छ ।

आगामा बुद्धद्वारा समय समयमा विभिन्न स्थान-हरूमा उपदेश गरेको आधारलाई विचार गर्दा सम्पूर्ण कर्म, कर्मफल, कर्मभोग गराउने कार्य र फल भोग गराउने खेत्र अन्त कहीं नभएर संस्कारभित्र ने निहित भएको देखिन्छ ।

एउटै स्थान, एउटै घटना, एउटै समय र एउटै विषयमा घटेका घटना सम्बन्धमा प्रत्येक व्यक्तिले भिन्नदा भिन्दे आपनो संस्कार अनुरूप प्रतिकृया गरेको एउटी केटोको उदाहरण दिई यस लेखको शुरूमा ने माथि प्रस्तुत भै सकेको छ । यस उदाहरणबाट यो पनि आहा पाएको छ, जसरी प्रत्येक मानिसको भिन्नदा भिन्दे आपने संस्कार छ त्वस्त्र प्राणीको अनुहार पनि एक अर्कोसंग । भिन्नदा भिन्दे छ । यही संस्कार र मानिसको अनुहार मिलता ने मानिसको कर्मफलको एउटा दृष्टान्त नमूनाको रूप हो । भगवान् बुद्धले संस्कारको माध्यमद्वारा कर्मफलको कृयाकलाप बताउनुभएको हो तर संस्कार अतिसूक्ष्म, अतिगतिवान् र परिवर्तनशील भएको ले त्यस बख्त विज्ञानको

विकास र प्रयोगशाला र उपकरणको मुदिधा उपलब्ध नम्बएको ले यस संस्कारको प्रकृत्यात्माई त्यस बेला बुझने क्षमता गएन तर आज विज्ञानको विकासको साथ साथ प्रयोगशाला र विभिन्न उपकरणको विकास भएको कारणले परिवर्तनशील संस्कारलाई बुझन सक्ने क्षमता भएको छ । यही संस्कारको कारणले नै मानिसको मन अथवा चेतना फरक भएको र अनुहार फरक भएका हुन् । त्यसकारण बुद्धधर्म अनुसार कर्मफलको भोग जन्म-राजद्वारा स्वर्य वा नरकमा गराउने नम्बई संस्कारको प्रकृत्या अनुसार यही जीवनमा नै गराउने हो ।

कर्मफल प्राणीहरूबाट नै हुने सम्बन्धमा बढी प्रष्ठ गर्नको निम्ति विश्वमा भएका विभिन्न प्राणीहरूको गुण, धर्म, स्वभाव र चेतनालाई विचार गर्दा हरेको फरक फरक गुण धर्म भएको पाउँछौं । एक जातको मानिसमा चेतना र संस्कार फरक भएको कारणले अनुहारमा पनि मिन्न हुन गएको छ र इवाहृ हेर्दा अनुहार फरक भए पनि चेतना छुट्याउन गाहो छ । मनको कुरा बुझ गाहो छ र धेरै सङ्गत गरेपछि मात्र थाहा पाउन सक्छ तर एक प्राणीबाट अर्को प्राणीमा अनुहारको साथ साथ गुणधर्म पनि फरक हुन्छ र चेतना सम्बन्धमा पनि प्राणीलाई देख्नासाथ छुट्याउन सकिन्छ कारण एक प्राणी अर्को प्राणीसँग अनुहारको साथ साथ गुणधर्ममा पनि धेरै अन्तर छ । बुद्ध धर्म अनुसार यस पृथ्वीमा यावत् प्राणी-हरू संस्कारको कारणले सृष्टि भएका हुन् र प्राणीले आपनो जन्ममा गरेको कर्म संस्कार अनुसार एक प्राणी-बाट अर्को प्राणीमा संसरण हुने गर्छ । यो नै बुद्ध धर्मको कर्म सिद्धान्त हो । त्यसकारण प्राणी र अर्को प्राणीको रूप मिन्नता केही होइन, केवल संस्कारको कर्म चेतनाको मिन्नता मात्र हो । यसबाट यो सिद्ध हुन्छ कि प्राणी

आपनो कर्म संस्कार र चेतना अनुसार स्वतः एक प्राणी-बाट अर्को प्राणीमा संसरण गर्छ न कि जन्मराजद्वारा जन्म गराउँछ ।

यस आधुनिक युगमा मानिसहरूको धर्ममा आस्था र विश्वास घट्न गएको मात्र नम्बई धर्म भन्नाले घृणा समेत गर्ने मुख्यकारण धार्मिक अधिकारिकहरूले धर्मको नाममा जयामादी गर्ने, धर्यात्मवादको नाममा बढी अन्धविश्वास र जातभात, छुवाछुत र कुरीति रिवाजको विभिन्न प्रप्रगतिशील कार्य गर्ने प्रोत्साहन दिनको साथ साथ समाजको उत्थान गर्ने कार्यको सदृश ज्ञन अवनतितिर लेजाने कार्य गरेको ले धर्ममा आधुनिक बौद्धहरूले आस्था र धर्मा जोगाउन नसकेको हो । आधुनिक बौद्धहरूले विश्वास गरे अनुसार बुद्ध एक महान् समाजमुदारकको साथ साथ वैज्ञानिक पनि हो । यस अर्थले बुद्धले आपनो सिद्धान्त केवल धार्मिक दृष्टिले मात्र प्रतिपादन गरेको नम्बई वैज्ञानिक, सामाजिक दृष्टिको विचार गरेर धर्म प्रतिपादन गरेको मा बौद्धहरू विश्वास गर्नन् । आज जुन बौद्धहरूले प्रचलनमा त्याएको कर्मफल न वैज्ञानिक आधारको छ न समाजमुदारक नै छ । यसकारण यो कर्मफल बौद्ध संस्कार अनुरूप छैन र कहींबाट आगमन भएको हुनुपर्नेमा विश्वास गर्छ । तसर्व अन्धविश्वास र बढी आध्यात्मवाद मुक्त भएको वैज्ञानिक आधारमा आधारित कर्म सिद्धान्त हुनुपर्छ । यो कर्म सिद्धान्त लोप भई वैदिकवादीको कर्म सिद्धान्तलाई अपनाइआएको कारणले बुद्ध जस्तो सर्वश्रेष्ठ वैज्ञानिको साथ साथ धार्मिक महामानवद्वारा प्रतिपादन गरेको वैज्ञानिक धर्मलाई आजको वैज्ञानिक युगमा पनि बुद्धधर्म आधुनिक विज्ञानको सम्पर्कमा आउन नसकेको मुख्य कारण नै आगमन्तुक कर्मफल हो । बौद्धहरू आज बुद्धको उपदेश

अनुसार दुःखलाई निमूल पारी यस संसारबाट मुक्त हुने उद्देश्यले बौद्धधर्म प्रहण गर्ने हो भने बुद्धको कर्मफल खोजी गर्नु अनुसन्धान गर्नु अति आवश्यक छ ।

बुद्धद्वारा उपदेश गर्नुभएको कर्मफलको खोजी र अनुसन्धान गर्दा सर्वप्रथम बुद्धधर्ममा स्वर्ग र नरक परिकल्पनामात्र भएको यथार्थमा स्वर्ग नरक नभएको मा विश्वास गर्नुपछं कारण बुद्धधर्मको मुख्य उद्देश्य ने दुःख सत्य हो । दुःखबाट मुक्त भएको व्यक्तिहरूमा बुद्ध र अहंत्हरू बाहेक अरु कोही छन र बोधिसत्त्वहरू समेत दुःखबाट मुक्त नभएको तथ्य स्वयम् बुद्धद्वारा आपनो बोधिसत्त्वको जीवनमा घटेका घटनाहरूबाट प्रष्ठ हुन्छ । बुद्धत्व लाभ गर्नुभन्दा अधिक बोधिसत्त्वको जीवनमा बोधज्ञान, बुद्धत्व लाभ गर्नको निम्ति ६ वर्षसम्म लगातार तपस्या गरेर केवल हाडलालामात्र बाकी भई मरणान्त अवस्था भएको कारणले बोधिसत्त्व (बुद्ध) द्वारा तपस्या भङ्ग गर्नुभएको दुःखान्त इतिहास आन हाम्रो सामुद्रे तजा ने छ । अर्को धर्म अनुसार स्वर्ग केवल परिकल्पनामात्र हो, जहाँ पापको नामनिशाना ने नभई केवल पुण्य कर्मको कारण सुख, ऐश आरामको जीवन भोग गराउने एउटा स्थान हो । स्वयम् बुद्धको भनाइ अनुसार बुद्ध र अहंत् बाहेक दुःख नभएको व्यक्ति ने छन भने कसलाई सुख भोग गराउनको निम्ति यो स्वर्ग बनेको हो । के दुःखबाट मुक्त भएको बुद्ध र अहंत्हरूलाई सुख भोग गराउनको निम्ति स्वर्ग हो ? बुद्धको भनाइ अनुसार बुद्धत्व र अहंत्व भनेको पदार्थत्व र पदार्थमा भएको तस्वलाई समेत छेदन गर्नु हो, लुप्त गर्नु हो । यसे कारण बुद्धद्वारा मन अथवा चेतना अथवा संस्कारलाई पदार्थमा वर्णन गर्नुभएको हुनुपछं । यही बुद्धको उपदेश, बुद्धको धर्म, विज्ञानले कल्पना गरेको पदार्थको तत्त्व नाश नहुने परिकल्पनाभन्दा पनि धेरे परको छ ।

आयुधमान् बुद्धधोषको निवाण सम्बन्धमा अरु गर्नु-भएको उदाहारणाई विचार गर्दा तत्कालीन अटुकथाचार्यहरू निर्वाणमार्गबाट विचर्त्ति भइसकेको तथ्य प्रष्ठ लिखिन्छ ।

जस्तो पुद्गलबादीहरू अन्तर्न् सत्त्व आत्मा होइन र नाम-रूपमात्र भएको अनात्म पनि होइन र नामरूप बाहेक अरु पदार्थ पनि हुनुपछं । आत्मा, अनात्म र कर्म सम्बन्धमा यसरी शंका उपशंका गर्नुन् । यसबाट प्रष्ठ हुन्छ कि तत्कालीन अटुकथाचार्यहरू र बौद्धहरू बुद्धधर्ममा शंका उपशंकाको वातावरण सूजना भई अन्योलमा परि धर्म सम्बन्धमा विभिन्न प्रकारले परिभाषा दिन लागेको देखिन्छ । उदाहरणको निम्ति नागार्जुनको शून्यबाद, दार्शनिक र विज्ञानबादीहरूको कारणबाद, पुद्गलबादी-हरूको पुद्गलबाद इत्यादि । यसको मुख्य कारण हो वैज्ञानिक बुद्धको जन्महुनु तर विज्ञान को विकास नहुनु । बुद्धधर्ममात्र धर्म नभई विज्ञान पनि हो । विज्ञानको विकास नभएको कारण तत्कालीन समाजले विज्ञान बोध हुन नसक्ने कारणले बुद्धद्वारा सूक्ष्म विषयमा व्याख्या गर्नुनभएको देखिन्छ । यही मुख्य कारणहरूबाट बुद्ध र अहंत्पञ्चिका अटुकथाचार्यहरू अन्योलमा परेका देखिन्छन् । यस अन्योलमा परेको परिप्रेक्षमा योनाचार विज्ञानबादीहरूले धर्ममा कुनै तस्वको अपर्याप्ति भएको लहसुस गरी आलय विज्ञानको कल्पना गर्न्दो । यस व्युत्पत्तिको समर्थनमा स्तिरस्तिद्वारा अभिधर्मसूत्रको निम्न लिखित गाथाको उद्घृत गर्न्दो ।

सर्वधर्मा हि आलोता विज्ञाने तेषु तत्त्वा ।

अन्योन्यकलभावेन हेतुभावेन सर्वदा ॥

(अर्थात् विश्वको समस्त धर्म फलस्वरूप भएको ले यस विज्ञानगा आलोता (सम्बद्ध) हुनेगर्न तथा यो आलय विज्ञान पनि त्यस धर्मको साथ सदैव हेतु हुनेबाट सम्बद्ध रहन्छ, अर्थात् जगत्का समस्त पदार्थहरूको उत्पत्ति यस विज्ञानबाट हुने हुन्छ । यो विज्ञान हेतुरूप हो अरु समस्त धर्मफल स्वरूप हुन् ।) यस प्रकार छ विज्ञान भएको मा आलयविज्ञान थपेर सात विज्ञानको कल्पना गरेको छ । यस सातौ आलयविज्ञानमा अरु छ विज्ञानको सञ्चालन हुने पनि कल्पना गरेको छ ।

विनयपिटकको स्वरूप

- भिक्षु विपस्सी

'विनयपिटक' त्रिपिटकमध्ये बुद्धबचनको एक भाग हो। पिटक भनेको कुनै उपयोगी कुराहरु राख्ने ठोकरी हो। यसको ध्याबहारिक अर्थ भगवान् बुद्धले बनाउनुभएका नियमहरूको संगालो हो। यस पिटकमा भिक्षु भिक्षुणीहरूको लागि बनेका नियमहरू छन्।

प्राचीन परंपरामा यसको विभाजन यस प्रकार भएको छ १. पाराजिकपालि, २. पाचित्तियपालि, ३. महावग्गपालि ४. चूल्ववग्गपालि, ५. परिवारपालि। यसमा पहिला दुई भागलाई मुत्त विभंग तथा त्यसपछिका दुई भागलाई खन्धक भनिन्छ। यो मुत्तविभंग तथा खन्धकको आपसी क्रम कहिलेकाही^१ तलमाथि परेको पनि पाइन्छ। आईलिपिको त्रिपिटकमा यसको सबभन्दा बँजानिक तरिकाले विभाजित गरिएको छ। जुन यस प्रकार छ-

(क) भिक्खुविभंग, (ख) भिक्षुणीविभंग, (ग) महावग्ग, (घ) चूल्ववग्ग, (ङ) परिवार। यी प्रत्येक शीर्षकबाटे संक्षिप्त परिचय तल दिइन्छ-

(क) भिक्खुविभंगमा भिक्षुहरूका मुख्य नियमहरू रहेका छन्। यसमा ८ काण्ड छन्। १. पाराजिका काण्ड। यसमा ४ नियमहरू छन्। मनुष्य हृत्या, चोरी, मंथन, अलौकिक ज्ञानको धाक। यीमध्ये कुन एकमात्र गरेमा उपसम्पन्न भिक्षु भिक्षुत्वबाट रुप्यत हुन्छ। यसलाई कस्तैले पनि निराकरण गर्न सक्दैन।

२. संघादिसेस काण्ड। अर्थात् शुरू तथा अन्तमा २० जना भिक्षुयुक्त संघ चाहिने। यसका नियमहरू १३

बटा छन्। शुक्रमोचन, स्त्रीस्पर्श, स्त्रीसंग अश्लील बचन प्रयोग, नाजायन उद्देश्यको लागि स्त्रीलाई बोलाउन, लसीको काम गर्नु, कुटी बनाउदा प्रमाण नाढन, विहार बनाउदा प्रमाण (साइज) नाढन, भिक्षुलाई पाराजिकको झूठो आरोप लगाउनु र संघभेद गर्न खौजनु तथा अत्तेरी हुने कुरा पर्दछ। यी पाराजिका तथा संघादिसेस आपत्तिलाई गरुकापत्ति अर्थात् गह्रो आपत्ति भनिन्छ।

३. अनियत काण्ड। यसमा जम्मा २ बटा नियमहरू छन्। यसका आपत्तिपाराजिक, संघादिसेस अथवा पाचित्तिय कुनै पनि हुन सक्दैन। त्यसले यो अनिश्चित नियम हो।

४. निस्समिग्य पाचित्तिय काण्ड। यसमा १२ बटा नियमहरू छन्। यसमा भएका आपत्तिहरूबाट मुक्त हुन जुन वस्तुबाट आपत्ति भएको हो सो छोड्नुपर्छ।

५. पाचित्तिय काण्ड। यसमा ६२ बटा नियमहरू छन्। यसमा भएका आपत्तिहरूबाट देशनद्वारा मुक्त होइन्छ।

६. पाटिदेशनीय काण्ड। यसमा ४ बटा नियमहरू छन्।

७. सेविय काण्ड। यसमा भिक्षुको खान, लाउन, हिन्दन, बस्नु, उभिनु र धर्मदेशना गर्नु सम्बन्धी ७५ बटा नियमहरू छन्।

८. अधिकरण समय काण्ड। यसमा ८ बटा नियमहरू छन्।

(ख) भिक्खुणीविभंग। यसमा भिक्षुणीहरूको

विनय संगृहीत छन् । यसमा पनि मिक्षुविभिन्नगमा झें छ सर अनियत काण्ड एक कम हुनाले काण्डको संख्या जम्मा ७ मात्र छन् । नियमहरू मिक्षुहरूको भन्दा बढी थप भएका काण्डहरूमा संघादिसेसै७७ र पाचितिय १६६ छन् । पाराजिका द वाहेक घरू बाकी काण्डमा नियम सख्या समान छन् । यस प्रकार मिक्षुहरूको प्रातिमोक्षमा आएका जम्मा नियम २२७ छन् भने मिक्षुणीहरूको नियम ३११ छन् ।

(ग) महावग्गपालि । यस भागमा बुद्धका बोधिप्राप्ति (ज्ञानलाभ) देखि लिएर प्रथम उपदेश, राजगृहमा विभिन्नसार बोध, श्रावस्तीमा अंगुलीमाल दमन सम्भक्षणनावली परेका छन् । त्यस्ते बुद्धका प्रसिद्धतम शिष्यहरू सरिपुत्र, मोद्गत्याधन, महाकस्प, आनन्द, उपालिहरूका कथा पनि यहीं छन् । बोधजगत्मा अति प्रसिद्ध भएको बुद्धधर्मका सारभूत उपदेश मानिएका सूत्रहरू जस्ते धर्मचक्र-सूत्र, अनात्मलक्षणसूत्र र आदित्यपर्यायसूत्र आदि यसको पहिलो खन्दक महाखन्दकमा उलिखित छ ।

मिक्षुहरूको हरेक पक्षको अन्तमा गरिने उपोसथ-बारेका नियमहरू सविस्तार उपोसथ खन्दकेमा, मिक्षुहरू वर्षावास तीन महीनासम्म एउटे स्थानमा बस्नुपर्ने चलन-सम्बन्धी नियमहरू वस्सूपनायिक खन्दकमा, वर्षावास सम्पूर्ण भएपछि गरिने पवारणासम्बन्धी चर्चा पवारणा खन्दकमा, छालाका बस्तुको प्रयोगसम्बन्धी चर्मखन्दकमा, मिक्षुहरूले औषधी उपचार सम्बन्धी पालन गर्नुपर्ने नियमहरूको संकलन भेसर्ज खन्दकमा, वर्षावास सकिएपछि मिक्षुहरूलाई प्रदान गरिने कठिन चीवर सम्बन्धी नियमहरू कठिन खन्दकमा, घरू साधारण चीवर सम्बन्धी नियमहरू चीवर खन्दकमा, नियम उल्लंघन गर्ने मिक्षुको लागि दण्डविधि चम्पेयखन्दकमा, अनि कोसम्बीमा मिक्षुहरूको

विवाद एवं त्यसको निवारणको कुरा कोसम्ब खन्दकमा उलिखित छ ।

(घ) चूलवग्ग । यो पनि महावग्ग जस्तै ने खन्दकमा विभाजित छ । यसमा जम्मा १२ बटा खन्दक छन् । विनय उल्लंघन गर्ने मिक्षुलाई दिइने ७ प्रकारका दण्डविधानहरू छन् । तज्जनीय- मौखिक चेतावनी, निस्सय- निगरानी, पब्डाजनीय-निस्कासन, परिसारणीय- धर्माभाग्न लगाउनु, उक्खेपनीय-बेवास्ता गर्नु (बहिस्कार गर्नु) । यस सम्बन्धी घटना तथा उठाउनुपर्ने कदमबारे छलफल पहिलो खन्दकमा छ । संघादिसेस आपत्ति लान्ने मिक्षुप्रति गरिने दण्डविधान परिवासिक खन्दकमा। परिवासकालमा फेरि संघादिसेस आपत्ति लाग्ने मिक्षुलाई दण्ड विधि- मूलाय परिकस्सना, परिवास पूरा भएपछि छ विनसम्प तालिममा जाने काम- चारल मानत तथा यो विधि पूरा भएपछि फेरि पूर्वबत् मिक्षुसंघमा प्रवेश दिइने काम- अद्वानको शुरुवात जस्ता कुराहरू समुच्चय खन्दकमा, अनेकबाट पहिलो संघादिसेस लाने उदायी मिक्षुलाई सुहृन्त परिवास बस्न लगाइएको कथा सम्बन्धकमा, मिक्षुहरूको आपसमा विवाद उत्पन्न भएमा गर्नुपर्ने कार्यवाहीको चर्चा अधिकरण समयमा, तथा मिक्षुदब्बमल्लपुत्रलाई मेत्तिय तथा भुमज्जक मिक्षुहरूले लगाएको पाराजिकको आरोप भगवान्ले निराकरण गर्नुभएको कुरा यहाँ छ ।

मिक्षुहरूले सयनासन-बस्ने तथा सुल्ने ठाउं-(कुटी विहार) सम्बन्धी पालन गर्नुपर्ने नियमहरू सयनासन खन्दकमा, देवदत प्रदर्जित भएदेखि मरणसम्मको कथा संघमेद खन्दकमा, आगत्तु, स्थानीय गमिक (अन्तर्जानेवाला) भत्तानुमोदन (भोजनपछि आशीर्वाद) मन्त्र-वकरी, मिक्षाटन तथा अप्यवासका बारेमा वत खन्दकमा

भगवान्ले पातिमोक्षमा सम्मिलित हुन अस्त्रीकार गनुभएको घटना पाटिमोक्षटुपन खन्धकंमा, महाप्रजापति गौतमी मिक्षुणी बनेको कथादेखि मिक्षुणीहरू आफने समूहमा पाटिमोक्ष पाठ गर्न ग्रनुमति मिक्षुणी खन्धकंमा, बुद्ध परिनिवाणिपछि भएको प्रथम संगायनादेखि आनन्द स्थविर-संग कोसम्बोका राजा उदेनले धेरै चौवरहरूबारे सोधेको प्रश्नको सन्तोषजनक जवाफ पञ्चसतिक खन्धकंमा, राजा कालासोकका पालामा बालुकाराममा भएको दोलो संगायनाको कुरा सत्तसतिका खन्धकंमा उल्लिखित छन् ।

(ङ) परिवार । यो विनय पिटकको अन्तिम भाग हो । यसमा केही उत्तिको विशेष नयाँ कुरा छन् । माथि उल्लिखित विषयलाई ने लिएर व्याख्या प्रश्न, उत्तर तथा पछिला समयका उचाहरणात्मक घटनाहरू यसमा दिइएका छन् ।

नवनालन्दा प्रकाशनले त्रिपिटकको आपनो प्रकाशनमा यसमा रहेका स्थाना स्थाना घटनालाई यथार्थ नामकरण बाहेक धेरै जसोमा 'बत्यु' अथवा 'कथा' भन्ने शब्द बोडेर नामकरण अथवा शीर्षक राखेका छन् । बर्ते कि 'चत्तारो निस्सब' बोधिकथा, करभेदक चोरवत्यु आदि । अझ भन्ने हो भने कथानक भएको मा बत्यु अथवा कथा ने उल्लेख छ भने विषयवस्तुको मात्र चर्चा छ भने तद्दर्शनुसार शीर्षक दिइएका छन् । यस्तो विभाजन पालि टेक्ट सोसाइटी तथा आइल्याण्डका पनि कुनै पनि प्रकाशनमा पाइँदैन ।

विनय पिटकका मुख्यतः मिक्षुहरूका विनयसम्बन्धी ने बढी चर्चा रहेको ले कुनै साधारण पाठकका लागि सुपाठ्य छन् । कतै कतै महमूमिमा पानीको खाल्टो झें दुर्लभ अपति बडो रमाइला कथा पनि पाइन्छन् । विनयपिटक ढोकसंग अध्ययन नयरिकन धर्मचिनय ठीकसंग बुझन लकिरेदैन । एउटा कुरा हामीले बुझिराढूपर्छ कि विनय

भनेको भिक्षु, मिक्षुणी श्रामणेर, श्रामणेरीहरूलाई मात्र बनेको हो । गृहस्थहरूले यसमा श्रद्धा गरे पनि सबै पालन गर्नुपर्ने होइनन् । नियममा बस्तु धर्म हो भन्दे असम्बन्धित र अनावश्यक नियमहरूमा बसेर पुण्य पाइने पनि होइन ।

४

"गुम्बा, आकाश र बौद्धका आँखाहरू"

-- नरेश शाक्य

धरान

गुम्बा आकाशको मुन्त्रिर
बौद्धका आँखाहरू
शान्ति र निर्वाणका साधनामा
तल्लीन छन् ।

हिसा उठिरहेछ
युद्ध-अनल भड्किरहेछ
सीमाहरू सुरक्षित छैनन्
धर्म र संघका भावनाहरू
कटुता र मण्डूकतामा डुबिरहेछन्
बहुजन र सर्वजन हितायका नाराहरू
नारामै सीमित छन्
गुम्बा आकाशको मुन्त्रिर
बौद्धका आँखाहरू
शान्ति र निर्वाणका साधनामा
तल्लीन छन् ।

आनन्दकुटीविहार—गुठीको

२०४९ आषाढ मसान्तको अक्षयकोषको स्थिति
तथा उक्त मितिमा समाप्तवर्षको आमदानी खर्चको विवरण

अक्षय कोषमा आमदानी—

रु०

आमदान, चन्दा, दानपत्र

रु. ६,५७।५६

रु. ३,००।००

आजीवनसदस्यता शुल्क — आनन्दभूमि

रु. ४७।६५।५६

जम्मा—

वर्षारम्भमा अक्षय कोषको बाकी

रु. १६,६३,२८।०।७।

जम्मा—

बंडुसेंग मुद्रती हिसाबमा

रु. १६,१०,५१।७ ००

साधारण कोषबाट सार्न बाकी

रु. १,००,७३।०।२७

जम्मा—

टिप्पणी— १ देखि ५ सम्म यस विवरणका अभिन्न अङ्ग हुन् ।

संलग्न प्रतिवेदन अनुसार ।

मिश्र मंदी

मिश्र कुमार काश्यप

सचिव

शध्यक

आनन्दकुटीविहार—गुठीको

२०४९ आषाढ मसान्तको अमृतकोषको स्थिति
तथा उक्त मितिमा समाप्तवर्षको आमदानी खर्चको विवरण

रु०

गत वर्षको बाकी

रु. १,२५,५४।५।००

व्याज आमदानी

रु. ३८,५६।०६

छावबृत्ति वितरण

रु. १२,००।००

जम्मा—

रु. २६,५६।०६

१५.५%/. राष्ट्रिय बचतपद २०५४

रु. १,५२,११।१।०६

बंडुसेंग बचत खातामा

रु. १,२५,००।००

जम्मा—

रु. २७,११।१।०६

टिप्पणी— १ देखि ५ सम्म यस विवरणका अभिन्न अङ्ग हुन् ।

संलग्न प्रतिवेदन अनुसार ।

मिश्र मंदी

मिश्र कुमार काश्यप

सचिव

के. बी. चित्रकार एण्ड कम्पनी

शध्यक

IS BUDDHISM A RELIGION ?

- RAJEEB SHRESTHA

In fact, Buddhism is that vast topic, of which one may write an article, volumes of books and discuss it a long debate. But one may not define it as clear as anyone would assume the very definition easily. The views over the Buddha and Buddhism of many writers, historians, psychologist, philosopher, sociologist and political scientist were varying-from one another. When one enters to the world of Buddhism, the question is often raised-whether Buddhism is religion ?

It is obvious that Buddhism is the teaching about life and existence, which was derived by Buddha's effort for the enlightenment. It is not just like Hinduism or any other religions which consists the stories of creation of almighty god and blessings. Buddhism is the practical philosophy that is based on four noble truths, suffering is inseparable from existence but that inward extinction of the self and the senses culminates in a state of illumination beyond both suffering and existence . A man who take refuge in Buddha can practically gain the knowledge and enli-

ghten himself by reaching to the extreme Nirvana as Buddha gained. So, the Buddhism carries the consistence of true aspects. Buddhism shows the right path for exitence and makes human-being realise what the suffering means. Buddhism is an ethical way of living. It is a symbol of purity and indestructibility. 1 Buddhism does not emphasize in worshipping any images nor it offers any sacrifices. A Buddhist goes before an image and offers flowers and incense not to the image but to the Buddha. As a mark of gratitude he does so, and reflects on the virtue of the Buddha and meditates on the transiency of the fading flowers. An understanding Buddhist clesignedly makes himself feel that he is in the presence of the living Buddha, and there by gains inspiration from His noble personality, and breathes deep of His boundless compassion. He tries to follow His noble example. 2 A Buddhist seeks refuge in the Buddha as he was a explorer of the path of Deliverance. But it does not mean that who takes refuge in the Buddha is his slave for Buddha himself says- 'No one is a slave of another.' A Buddhjst

does not make any self-surrender. In Buddhism there is no almighty creator God whom Buddhists should obey and bear. There are no dogmas that we must believe. There are no creeds that we must accept on faith. There are no priests to act as mediators. There are no special rites and ceremonies to become a Buddhist, no prayers and sacrifices to be offered, no penance repentance to be made to gain one's salvation. 3 The Dhammapada says :

"By oneself alone is evil done, by oneself is one defiled.

By oneself is evil avoided, by oneself alone is purified.

Purity and impurity depend on oneself.

No one can purify another."

Thence, we should not sternly call Buddhism as a religion as prof. Rhys Davids defines it. Buddhism is not a religion in the sense in which that word is commonly understood, for it is not "a system of faith and worship."

About the question whether Buddhism is religion at all, Emile Durkheim describes it as, 'Buddhism is in essence a non-theistic religion,' for the professor Trevor Ling says, 'In the world of Buddha we are confronted by something more than a religion, it by religion is meant by a system of personal

salvation.' E.B. Tylor's argument is that, religion consists of 'belief in spiritual Beings.' Inability to find any satisfactory answer may have the effect of stimulating further research, not only into the nature of what is regarded as 'Christianity,' or as 'Islam,' and so on. 4 One of prominent Nepali writer prof. Ganesh Mali recently described it as, "Buddhism, in its pure essence, is a scientific religion. Its main emphasis lies on doing all kinds of good deeds, not doing any evil deed, and keeping the mind unattacked to the filth of desires, through meditation and mental awareness. Buddhism is also a religion that can adopt itself to various times and circumstances. We can hope that it will evolve further to suit this scientific age and popularise itself as a religion for all. Osho Rajneesh has evolved a new way of life, of people living together in a commune, living a normal-good life, doing good deeds, loving all abusing none, and meditating to realise mental calm and peace. It may be looked upon as a new sect of Buddhism, although Osho himself would refuse to give it any ism or to call it a religion. It has introduced some rituals and hierarchical order which may not be palatable to all. Were Buddha himself to come in this world once more today, he would

make Buddhism much simpler and palatable to all, without calling it any special religion for special people.'⁵ This definition specify Buddhism to some distance, whatever, philosophy, psychology or religion it is so-called, if we just can realise the term 'scientific religion' in it . However, we should grant Buddhism as the teaching of ethical way of

living and know that it is practical too. So, we should vote upon the saying of Rev. Joseph Wain about the Buddhism that - "Buddhism taught a life not by rule, but by principle, a life of beauty; and as a consequence, it was a religion of tolerance. It was the most charitable system under the sun."

-
1. The Complete Guide to Nepal, Majpuria. (pg-57)
  2. The Buddha-Dhamma or The Life & Teachings of The Buddha, Narada Thera.
(pg.-93, 94)
  3. " " " (pg.-95)
  4. The Buddha, Trevor Ling. (pg.-16, 17)
  5. Buddhism For All (an article by prof. Mali),
The Ananda-Bhoomi, Vol. 19, No. 5 (pg.-21).

Hearty Greetings on New Era 1113

(The only National Era of Nepal)

NEW HOTEL CRYSTAL

POKHARA (PVT.) LTD.

Nagdhunga, Pokhara Nepal.

Phone : 20035, 20036 Telex : 6004 CRYSTLPKR

For instant servation, call us at-

Head Office :

Chha 1-99, Jyatha Tole, P. O. Box 1253, Kathmandu-3, Nepal

Cable : NEWHOTEL, Kathmandu.

Telex : 2626 NEWHTL NP

Phone : 228011, 228561, Res : 228013

बुद्धया खेय् हिन्दू उपचाद भारत पतन जूग्यो कारण

- मिक्षु निर्गुणानन्द, बम्बई

भारत पतन जूग्यो कारण पुष्टमित्र शंख (चिनिथा)
बौद्धानु रामद्वारा २१५० वर्ष नहापा भनुस्मृति नां जुधा-
च्चंगु रथानापुगु पाखण्ड ग्रन्थ-पोषि इवकाः ब्राह्मणतयस्
न्हाबलेसं सित्तिकं नत्ता नयेन् ले जायेकाविल । उकियानु
महिमा कवाः बुजवान यानाः देवताविनिसिनं महान्
पूजायाये योग्य धकाः कनातल । अथे यानाः शुंगं शुंपि
पाखण्ड ब्राह्मणतयत् न्हाबलेसं प्रालसी, मक्कार, सित्तिकं
ने चवनीषि, सुविद्वा भोग याइषि व अप्राकृत बंचक इयेका
विल । हानं इमित ग्याफर यागु छापतवाः यूदू व देशरक्षा
ये ज्याःगु ज्यां तापाकातल । अंकयांगु हे कारण यानाः
१००० दंतक न्हाबलेसं भारतसूमियात विदेशी म्लेच्छ-
तयंगु गुलामी सहन यानाच्चने माल । विश्वय् स्वल-
धाःसा भारत इकलय् आपाः गुलाम जुधाच्चने माःगु देश

जुधाच्चन । यदि मनुस्मृति उबलयथागु बखतय्
समतावाचु बोध बौद्धन्हयथागु थे जुधाच्चंगु जूसा यों थव
देशबात अच्याःगु दशा भोग्य याये माली भखुगु खः ।
थवहे ब्राह्मणवादया कारण यानाः यासामया ब्राह्मणज्ञासक-
तयसं अनवापि आदिवासी-शूद्रतयत् याइगु अत्याचार
एवं शोषणया विरुद्धय अतयागु शूद्र-आन्दोलन (झलग
राज्य) या लायी दनावल । झारखण्ड, लालखण्ड, बोडोलेण्ड,
बिपुरा, मणिपुर, अरुणाचलजक मखु गुर्जि
अंशतक घंजाब समस्यायागु बोज नं थव मनूयागु विवानय्
दुगु जुधाच्चना । उकि हिन्दू आतंकवाद फेलय् यानाः
न्हाये यानाः बूसां युर्पि ऐतिहासिक सत्ययात त्वपुयातये
फेमदु । (क्रमशः)

नेपालसम्बत् १११३

नयाँ वर्षको उपलक्ष्यमा समस्त ग्राहकवर्गमा

हार्दिक शुभकामना !

बालाजू अटो वर्क्स (प्रा) लि.

रजिस्टर्ड ऑफिस :

२८ जुद्दसडक

काठमाडौं, नेपाल ।

फोन-२२१४५३

वर्कशप

बालाजू औद्योगिक क्षेत्र

बालाजू, काठमाडौं ।

फोन-४१३६६४

बुद्धया सः थवयेमा

-- गौतमबीर वज्राचार्य
बूबाहा:, यल

नेपालदेया लुम्बिनी बनस

जन्मजुल थन भगवान् बुद्ध

थ्वीके माल धर्म शुद्धाशुद्ध

बुद्ध शरणं गच्छामि ।

पंचरश्मि झण्डा फररर व्येके
बुद्धया तेज सकभनं खयेके
नु क्षीसं प्रज्ञा ज्ञान दयेके
बुद्ध शरणं गच्छामि ।

मैत्री व करुणा नुगलय् तयेमा

शस्त्र अस्त्र हाकुतिना छोयेमा

बुद्धया सः न्हाथासं थवयेमा

बुद्ध शरणं गच्छामि ।

हये माल थन शान्तिया जः

-- अमृतमान शाक्य
इत्याहा:

मृतु दयां न न्ववाये मसःपि
न्हायपं दयां न न्यने मसःपि
मिखा दयां न स्वये मसःपि
विद्या दयां न छेले मसःपि
दाजु किजा तःकेहेपित
न्ह्यलं चायेके माल ।

मृतुः न्हायपं, मिखा
स्वांगुलि इन्द्रिययात
बुद्धया वचं कथं छेलेमाल
थन शान्तिया जः हये माल ।

'नेपालसम्बत् राष्ट्रिय सम्बत्'

नयाँ वर्ष १११३ को

हार्दिक शुभकामना !

क्रिष्टल ऊलन इण्डष्ट्रीज (प्रा.) लि.

बालाजु ओद्योगिक क्षेत्र

फोन- ४९०९७४

बिक्री कक्षः

घ १-६६, ज्याठा काठमाडौं-३

पोष्ट बक्स नं १२५३

फोन- २२८०९९, २२८५६९

भावना

— भक्तराज शावय, थायमदु, ये

भगवान् बुद्धयागु उपदेश कथ संसारय च्वंपि
मनूत्सं थःथःगु जीवनय नाना थरिया भय मदयेक जीवन
घःचाः सुख शान्तिपूर्वकः ह्याकः, अन्त्यावस्थाय भिगु
थातय वनेत, मान्यवरपिन्त पूजा यायेमाः। पूजा निता
प्रकारयागु दु। स्वां, सिन्हः, नैवेद्य आदि नानाप्रकारया
ज्वलयंता पूजा यायेगुयात बाहिरी पूजा, प्रले राग, द्वेष व
मोहरूपी शत्रुतयत वांछवयाः शील, समाधि व भावनां
पूजा यायेगुयात आध्यात्मिक पूजा धाइ। युगु आध्या-
त्मिक पूजां ज्ञीत गुलितकं काइदा जुइगु खः उलि बाहिरी
पूजा याये मात जुइ मखु। अथेहे थःथःगु चरित्र सुधार
रूपी पुष्पं वस्पोल तथागपि गुलि खुसि जुयाविज्याइ उलि
बाहिरी पूजा याये मात्रं खुसि जुयाविज्याइ मखु। थौंक-
न्हय मनूत्य द्यःयात पूजायानाः धर्म यानातयागु बहेदु नि
धकाः धुक्क-च्वनाः, राग, द्वेष व मोह थें जाःपि शत्रुत
घयपुनाः, त्वापु कलहरूपी जीवन हनाः, अधर्मं मुका
च्वनी।

तथागतं थःगु रूप खनाः मुग्ध जुयाः बुद्धदर्शन
यायेगुली जक सारगु धर्म सम्झयजुयाच्वंस्महसित थये आज्ञा
जुयाविज्याःगु दु, “छं थव सार मदुगु रूपजक स्वयाच्वनां
छन्त छु लाभ जुइ ? छं मुक्तिया लागी आवश्यक जुया-
च्वंगु मसः मस्यूपित भिगु लेय थ्यनीगु तथागतपिनिगु
उपदेश कनाः दीन दुःखीपिनिगु उपकार यासे शरीर, मन,
व च्वनं मचायेक याइगु पायकर्म त्वःताः थःथःपिनिगु
स्वभाव बांलाकेगु धर्म ज्ञानया ध्यानभावना यायेगुली मन
च्वन्हेयाकि”।

थुंक ध्वाथू कि गुम्हसिनं वस्पोलपिनिगु धर्मयात
बांलाक खंकी थुंकी वं हे जक भगवान्यात खंकूगु जुइ।
बुद्धवचनय न्द्रियाथायनं वस्पोलपिसं अःखःयानाः बाहिरी
पूजामावयासिनं आध्यात्मिक पूजां थःथःपिके दयाच्वगु
बांमलाःगु, स्वभावय हयूपाः (सुधार) हयेगु पांखे बः
(तहत्य) वियातःगु खनेडु।

थव संसारय नाःनाःथरिया दुःख कट्ट जुयाच्व-
गुया छगु मखु छगु हेतु अवश्य दइ, व हेतु छु ? मनूत्यसं
धाइ कि थव फुकं ईश्वरं हे यानातःगु। दयेकिम्ह नं फुकि-
म्ह नं वस्पोलपिव हे। मनूत्यसं भिगु कर्म हे मयाः ईश्वरं
जक गनं भिका बी फइ ? संसारय च्वंपि मनूत आखिरय
थःथःगु भि मर्मि कर्म कलयागु भरय हे मच्वेसे मगासेलि
वस्पोलपित द्वं व्यु जुइगु मनूत्यगु अज्ञानता खः।

तथागतपिसं आज्ञाजुयाविज्याःगु दु कि ज्ञी फुकं
कर्मयापि खः। ज्ञीगु त्वाः, जःलाखःला, थःथिति, जहान,
पासा आदि फुकं कर्म हे यानाः जूगु खः। थुंक ध्वाबू
कि सु गुम्हसिनं गजाःगु कर्मयात वं अजाःगु हे फल अनुभव
याये दे। भिगु कर्म याये फःसा सुख सी दइ, मर्मिगु कर्म
याये लातकि दुःख सी माली। मनूत्यसं जन्म जन्म पर्ति
यानावःगु भि मर्मि कर्मफलयात थःथःम्ह भोगयानाः
मफुकुतले लिपा थ्यकंतु ल्य दयाच्वनी।

गबलयत्कक ज्ञीगु मर्मिगु वचन, कर्म व भावना-
यात शीलरूपी लखं च्वयेकाछवये फःइमखु गबलयत्कक
सुख शान्ति दइ मखु। गबलेनिसे मनूत्यसं शील ध्यागु
थुजाःगु धकाः थुइकाः पालन यानाहइ अलेतिनि शान्ति
शान्ति हाला च्वने स्वायेक अथेतुं शान्ति जुयावइ।

पशुथेया व्यवहार व नरसंहार

- मिक्षु वरसम्बोधि

ग्र० बौ० भा० के०

बौद्धमार्ग, शह्वमूल

गथे आः मां बौ इत्यादिपिनिगु सेवा भक्ति याइपिन्तं भि व
प्रशंसनीय धाइ, उगु समयय् मां बौ आदियागु सेवा भक्ति
मयाइपिन्तं भि व प्रशंसनीय धाइ । उगु समयय् इमिविच्चप्
दुगु च्चलय्, खाचा-फाचा, खिचा-धोंचा प्रादि पशुतम् चो भो
धयागु सः मां धयागु, चिमां धयागु, मलेजु धयागु, गुरुमां
धयागु व ततःधंपिनि स्थायमस्त धयागु छु भेद इह मख् ।
पशुत्लय जुइ ।

उगु ब्रह्मतय् इमि विच्य् परस्पर तस्सकं वेरभाव
बरयजुइ । क्रोध बरयजुइ । दुभर्विना बरयजुइ । हिसा-
चित्त बरयजुइ । मांया कायप्रति, कायथा बौप्रति दाजुया
किजा प्रति, किजाया दाजुप्रति, तताया कोहेया दाजुप्रति
तीव्र क्रोध, हिसा बरयजुइ । गथे व्याधाया चला खन
धायेवं हिसाचित्त उत्पन्न जुइगु खः अथे हे इमि चित्त न
जुइ । इमि विच्य् छवाः तक्क शस्त्रान्तरकल्प जुइ । इमिसं
परस्परय् चला मापी । इमिके ल्हाः ती जः गु चुपि इह ।
मनूत खन धायेवं “चला वल खंला चला वल खंला ।
धाधां परस्परय् स्याइ ।

मनुष्य क्रमशः उत्थान पास्वे

मिक्षुपि ! उजोगु समयय् इमि विच्य् गुलि मनूतय् मनय्
यथे जुइ । “न जिलिसे सुयांमेविनि ज्या दु, न जि मेवि सुं
लिसे ज्या दु । थन च्वनाच्वनां छुयाये । नु जंगल
पर्वतपाखे बने ।”

थुलि मतिइ तयाः व मनूत जङ्गलय् पर्वतय् बनाः नह्यन्हु
तक्क बनय् च्वंगु फल मूल नयाच्वन । छवाः ति जङ्गलय्

च्वने धुंका: व मनूत जङ्गलं प्यहां वया: पररपर आलिङ्गन
यानाः परस्पर शुभ कामना याइ ।

पुण्यथा प्रभाव आयु व वर्ण वृद्धि

मिक्षुपि ? अले व मनूतय् थुजाः गु विचार जुइ:-

पापकर्मया कारनं जी उलिमछि जाहानपि मदेक-
काः ग्रथ्यन्त दुःख सियाच्वने माल । आः जीसं पुण्यकर्म
याये नु ! छु पुण्य यायेगु ? प्राणीहिसा मयायेगु पुण्य-
कर्म । धव कुशल कर्म जीसं यायेमाल । थुलि विचार यानाः
इमिसं प्राणीहिसा मयायेगु नियम पालन याइ । प्राणी
या उपरय् द्यया करुणा तह । थुगु पुण्यया प्रभावं इमि आयु
व वर्णं वृद्धि जुइ । जिवं आयु दुपिनि मरत नीदं आयु
दुर्पि जुइ ।

नीदं आयु दुर्पि मनूतसें थथे विचार याइ-
‘पुण्यया प्रभावं जी आयु न, वर्ण नं वृद्धि जुल । जीसं
जन् जन् पुण्य कर्म बरय् यानायेकेयात छु पुण्य कर्म याये
माल ? परबस्तु खुया मकायेगु दुःख मवीगु । पुण्यकर्म
याये मा ।’:

थुलि विचार यानाः इमिसं अजाः नु नियम पालन
याइ । इमि सन्तानतय् आयु पीदं दह । थुगु प्रकारं
यथाकर्म इमिसं दशकुशलकर्म व्याकक पालन याइ । मां-बौ
इत्यादिपिन्त मान सत्कार तथा गौरव याइ । इमि आयु
बरय् जुंबनी । एवं रूप मनूतय् आयु च्यद्वः दे दया
बनी ।

मैत्री बुद्धया जन्म

भिक्षुपि ! च्यद्वः दे आयु दूर्पि मनूतय् पालय् ५००
वं दुम्ह कन्या नक्तिनि मिसामचाया भावय् ध्यनि
अर्थात् पदेन वियाद्युये लाइक मह जुइ । उगु बखतय्
केवल स्वताजक रोग दइ; इच्छा, उपवास, व जरा ।
उगु समये जम्बुदीप साप् समृद्ध जुइ, सम्पन्न जुइ । गामय्
शहरय्, निगमय् दक्षमनं खाया मचात थे घनावास जुइ ।
अवीचि नरकय् ध्यंक हेष्टरवा जुइथे च्वंक जनता बरय् जुइ ।
उगु समये जम्बुदीपय् च्यप्पद्वः नगर दइ । उकीमध्ये
बनारस देश समृद्धगु, बांलागु सुभिक्षणु तथा सर्वसम्पन्नगु
केतुमती धयागु प्रमुख राजधानी जुइ । उगु बखतय् अन
शंख धयाम्ह जुजुं, तस्सकं धर्मात्माम्ह, दया करुणा दुम्ह
स्थापना जुइ । व जुजुं सागरपर्यन्त थव पृथ्वी बिना शस्त्र
अस्त्रं विजय बायी । आः जि थे उगु बखतय् मैत्रीय धयाम्ह
भगवान् अरहत् सम्बुद्ध उत्पन्न जुइ । वसपोल गथे
आःजि थे थःथमंतुं सीकाः देव, ब्रह्म, मनूष्यादि आपालं
प्राणीपिनि हित सुखया लागी उपदेश यानाच्चना, अथे
हे वसपोलं नं उपदेशं यानाविज्याइ । वसपोलं जिथे आदि,
मध्य व, अन्त कल्याण जुइगु धर्मोपदेश यानाविज्याइ गथे आ;
जि सलंसः भिक्षुपिलिसे च्वंचना अथे हे वसपोल नं
लखं लख भिक्षुपिलिसे च्वनाविज्याइ

भिक्षुपि ! उगु बखतय् शंख प्रासादय् च्वनाः याचक
अमण, ब्राह्मण, कृपण, दुःखी, गरीबपि सकल सिवं दान
वी । बःगु राजपाट व्याकक त्याग यानाः मैत्रीय बुद्धवा
शासनय् प्रत्रजित जुइ । भिक्षु जुयाः याकःचा छाय् बनय्
च्वनाः आत्मसंयम यानाः इन्द्रिय निग्रह यानाः क्लेश मद्ये
काः याकनं हे थःथमंतुं ब्रह्मचर्यया उत्तमगु फल स्वरूपगु
निर्वाण साक्षात्कार याइ ।

भिक्षुपिनि कर्तव्य

भिक्षुपि ! स्वावलम्बी जु । यःगु भरोसा का,
मेपिनिगु भरोसा कायेमते गथे या;सा स्वावलम्बी जुइ ?
याय् कायानुपश्यी, वेदनाथ् वेदनानुपश्यी, चित्तय् चित्तानु-
पश्यी व धर्मय् धर्मानुयश्यी जुल धायेवं स्वावलम्बी जुइ ।

भिक्षुपि ! थुगु प्रकारं स्वावलम्बी जुल धायेवं आयु
नं बरय् जुइ सुवर्ण नं बरय् जुइ, सुख नं बरय् जुइ,
भोग नं बरय् जुइ, तथा बल नं बरय् जुइ ।

भिक्षुपिनि आयु धयागु छुः ?
भिक्षुपिसं छन्द प्रधानगु ऋद्धिया ध्यान आदि याइ । ध्व
ऋद्धिपादया अस्यास यानाच्चर्पि भिक्षुपिसं इच्छा यात
सा सचिठदे आयु दुर्पि भिक्षुपि छगु कल्प स्वयाः मति
अत्वःतवक च्वने फु । थवहे भिक्षुपिनि आयु खः ।

भिक्षुपिनि वर्ण धयागु छु खः ?
भिक्षुपि शीलबान् जुइ । इमिसं प्रातिमोक्ष शिक्षायात
बांलाक पालन याइ । आचार कुशल जूइ । यतिचाजक
अकुशल मर्मिगु ज्या खनाःनं ग्याइ । नियमागनुसार आच-
रण याइ । थव हे भिक्षुपिनि वर्ण खः ।

भिक्षुपिनि भोग व पापं (अकुशल) अलग्ग जुयाः
सवितर्क, सविचारादि अंगं मृक्कां प्रथमादि ध्यान
प्राप्त यानाच्चनी । थ्य हे भिक्षुपिनि सुख खः । भिक्षु-
पिनि भोग धयागु छु खः ?

भिक्षुपिसं मैत्रीयुक्त चित्त तथाः पूर्व पश्चिमादि
सकल दिशाय् विहार यानाच्चनी । थवहे भिक्षुपिनि भोग
खः ।

भिक्षुपिनि बल धयागु छुः ?
भिक्षुपिनि चित्तमल (आक्षव) क्षय जुल धायेवं

आत्मव रहित चित्तया विमुक्ति प्रज्ञा ज्ञानं युगु हे जन्मय
यथार्थ सीकाः साक्षाताकार यानाद्वनो थवहे भिक्षु पितिगु
बल वः ।

भिक्षुपि । मारबलयात त्याके फडगु थव थे ज्यांगु
बल मेगु जि मखना । भिक्षुपि मिगु (कुशल) ज्या यायेवलय्
युगु प्रकारं पुण्य बरय् जूँइ । भगवान् शास्त या थव उपदेश
न्येनाः भिक्षुपि साप प्रसन्न जुल ।

मनुष्यया उत्थान व पतन बवचाल

युखुसी वसपोल अश्वघोष भन्ते या अनूकम्पा जि
सःसःथे अनुवाद यानांगु मनुष्यया उत्थान व पतन ध्यागु
खें देछाय खन थव जितुं लागी तधंगु अवसर सम्झे
जूया, वथें तुं छलपोल ध्वंमिपिस हं विद्वयात सचय् यानाः
शास्ता तथागत यागु शासने पूर्ण विश्वास तथे फःसा चुगु
हे जन्मे निर्वाण प्राप्त याये कथेमा मफुसा वसपोल मैतीय
बुद्धया शासन मवःतले भिर्भिगु छुले जश जन्म काये माः ।

सिकातये

१. खें न्यनाः जक थद्वा तये सःगुली अग्रहा
कुरर घरया काली उपासिका खः ।

२. बुद्धनाप विश्वास दुर्पिमध्यय् अग्रहा नकुल-
माता उपासिका खः ।

३. बुद्धशासय् दृढ़ थद्वावनीपि मध्यय् काति-
यानी उपासिका खः ।

४. ल्वगिया सेवा यायेगुली अग्रहा सुपिया उपा-
सिका खः ।

५. उत्तमगु बस्तु दानबीगुली अग्रहा सुप्पवासा
उपासिका खः ।

६. ध्यानय् न्हाइपुताःपि मध्यय् अग्रहा नवया
मां उत्तरा उपासिका खः ।

नेपाल सम्बत् १११३

तथा दीपावलीको हार्दिक शुभ-कामना !

पायोनीयर अष्टिसियन्स

असन, वालंकुमारी,

काठमाडौं, नेपाल ।

फोन २२४४३३

अष्टिक नर्भ

नयाँ सडक

काठमाडौं, नेपाल ।

फोन २१७८५६

अष्टिकल जोन

पसल नं २१३

विशाल बजार

दोश्रो तल्ला

काठमाडौं, नेपाल ।

फोन २२८२५१

स्थविरवाद विहारया संख्या-तालिका

तथ्याङ्क- धर्मरत्न शाक्य, त्रिशूली

जिल्ला	विहार संख्या	तथ्याङ्क प्राप्त	सांघिक	वयमानिगु
ललितपुर	१८	१७	६	१
काठमाडौं	२५	२०	६	५
भक्तपुर काखे सिन्धु	१२	१२	६	०
जनकपुरखसें मेची	१०	६	१	१
नारायणीनसे महाकाली	१५	११	२	४
जम्मा-	८०	६६	२१	११

उक्त ६६ गू तथ्याङ्कमध्ये छग् विहार जगाजक प्राप्त जूग् । छग् विहार स्वंगुलि यान्यात कथ्यागु नं दु ।

उपर्युक्त ६६ विहारमध्ये प्राजीवन सदस्य दुग् विहार ४१ गू । विहार्य संस्था संचालन यानातगु विहार ४४ गू । परियति संचालन जूग् १६ गू । पुस्तकालय दुग् १८ गू । शौचालय दुग् ५८ गू । दिति दुग् ५३ गू । विजुलीदुग् ५५ गू । बंक खाता दुग् ४२ दुगुञ्जुल ।

नेपाल अधिराज्ये स्थापना जुगु स्थविरवाद विहार व स्थापना जूगु साल

१. पद्मचंत्र विहार, बुटवल (भि. महादान)	१६८७	१७. शाक्यसिंह विहार, ललितपुर	२०१३
२. शाक्यसुनि विहार, भोजपुर (भि. महाप्रज्ञा)	१६९३	१८. बुद्धविहार, नेपालगञ्ज	२०१६
३. आनन्दकुटी विहार, काठमाडौं (भि. धर्मसालोक)	१६६६	१९. श्रीमङ्गल विहार, कपिलवस्तु	२०१७
४. धर्मशीला बुद्धविहार, पोखरा	१६६८	२०. सिखलापुर विहार, धुलिखेल	२०१८
५. सुदर्शन विहार, बनेपा	१६६९	२१. बुद्धविहार, धरान	२०१८
६. सुगंगल विहार, ललितपुर	२०००	२२. गोतम बुद्धविहार, पाँगा	२०१९
७. श्रीघः विहार, काठमाडौं	२०००	२३. बेलुवनाराम, येचो	२०२०
८. आनन्द विहार, तानसेन	२००१	२४. श्र. संघरक्षिता विहार, तनबहा: ल.पु.	२०२१
९. प्रणिधिपूर्ण विहार, बलम्बू (भि. प्रज्ञानन्द)	२००४	२५. धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः, काठमाडौं	२०२२
१०. विजयाराम, दोम्बू, बलम्बू	२००६	२६. सुनन्दाराम, थापाःहिरी, ल.पु.	२०२२
११. जयमङ्गल विहार, तनबहा:	२००६	२७. चित्रवन विहार, नारायणगढ	२०२४
१२. चन्द्रकीर्ति विहार, बनेपा	२००६	२८. ईलायबहि, नुगः, ल.पु.	२०२५
१३. सुगतपुर विहार, त्रिशूली	२००७	२९. पाटोविहार, ठिमी	२०२५
१४. मुनिविहार, भक्तपुर	२००८	३०. पूर्वाराम, धुलिखेल	२०२७
१५. ज्ञानोदय बुद्धविहार, बागलुङ	२००९	३१. धर्मचक्र आश्रम, बागबजार, काठमाडौं	२०२७
१६. अभिनव बुद्धविहार, लुम्बिनी	२०१२	३२. स्वयम्भूचंत्र विहार, धरान	२०२७

३३. धर्मसंग्रह विहार, ह्यूमत, काठमाडौं	२०२८	६५. स्वयम्भू चैत्य बुद्धविहार, उल्लासारी	२०४८
३४. बौद्धरथि महाप्रजा आश्रम, काठमाडौं	२०३०	६६. नरसिंहाराम, थैना	
३५. बौद्धसमकृत विहार, भक्तपुर	२०३०	६७. बालहर्ष कीर्तिविहार, खोपासी	
३६. ध्यानकुटी, बनेपा	२०३०	६८. सिद्धिविहार, चैनपुर	२००६
३७. मणिमण्डप विहार, पटको, ल.पु.	२०३०	६९. (नामकरण हुन बाँकी), विराटनगर	
३८. नगरमण्डप श्रीकीर्तिविहार, कीर्तिपुर	२०३१	(शीलान्यास) २०४६	
३९. शान्तिविहार, राजतीर्थ	२०३२		
४०. शान्तिसुखावास, चाकुपाट, ल.पु.	२०३२		
४१. ज्योतिविहार, बादे, चापागाउँ	२०३२	१. श्रानन्दकुटी विहार, स्वयम्भू	१६६६ विक्रम
४२. श्रानन्दभूवन विहार, भुइख्यो, स्वयम्भू	२०३२	२. सुदर्शन विहार, बनेपा	१६६६
४३. पवित्रकुटी विहार, पांगा	२०३४	३. श्रीसुमझ्ल विहार, ललितपुर	२०००
४४. बुद्धविहार, भुकुटीमण्डप	२०३५	४. पद्मचैत्य विहार, बुटवल	२००४
४५. बोधिसत्त्व विहार, चैनपुर	२०३५	५. प्रणिधिपूर्ण विहार, काठमाडौं, वलम्बू	२००४
४६. संघाराम मिथु तालिम केन्द्र, लुती, काठमाडौं	२०३७	६. चन्द्रकीर्ति विहार, बनेपा	२००६
४७. माछापुच्छ्रे विहार, पोखरा	२०३५	७. सुगतपुर विहार, नुवाकोट, त्रिशूली	२००६
४८. पञ्चानन्दाराम, तच्चाचिभा, ल.पु.	२०३७	८. मुनिविहार, भक्तपुर	२०१०
४९. सिद्धिमझ्ल विहार, थसी, सिद्धिपुर	२०३८	९. इलायबही, ललितपुर	नारद भनो दोखोपटक
५०. काशीवर्ण बुद्धविहार, पनौती	२०३९	विजयावलय	
५१. पद्मसुगन्ध विहार, मजिवाट, काठमाडौं	२०३९	१०. सिखलापुर विहार, धुलिखेल	२०१८
५२. विश्वशान्ति विहार, नयाँ वानेश्वर	२०४१	११. शाक्यमुनि विहार, भोजपुर	२०१८
५३. बोधिचर्चा विहार, बनेपा	२०४१	१२. बेलुबनाराम विहार, ठेचो	२०२२
५४. महाबोधि विहार, तानसेन	२०४१	१३. नगरमण्डप श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर	२०३१
५५. अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शंखमोल	२०४४	१४. बौद्धसमकृत विहार, भक्तपुर	२०३७
५६. लोकचक्ष विहार, धनगढी	२०४४	१५. सिद्धिमझ्ल विहार, सिद्धिपुर थसि	२०३८
५७. वसुन्धरा बुद्धविहार, वसुन्धरा डोल	२०४४	१६. शान्ति विहार, काठमाडौं, राजतीर्थ	२०३६
५८. सुवर्ण छत्रपुर विहार, लुम्बु, ल.पु.	२०४५	१७. ध्यानकुटी (छोनिखा), बनेपा	२०४०
५९. जितापुर गन्धकुटी विहार, खकना	२०४५	१८. गौतम बुद्ध विहार, पांगा	२०४१
६०. नगदेश बुद्धविहार, नगदेश, ठिमी	२०४५	१९. विश्वशान्ति विहार, नयाँ वानेश्वर	२०४१
६१. बप्यनवन ज्योतिविहार, चतरा, धरान	२०४६	२०. धर्मशीला बुद्ध विहार, पोखरा	२०४४
६२. पुण्योदय विहार, हरसिंहि, जल	२०४६	२१. जितापुर गन्धकुटी विहार, खवना	२०४५
६३. पद्मकीर्ति विहार, कमलपोखरी	२०४७		
६४. बुद्धविहार, धन कुटा	२०४७		

सेनु विहारत गुलि टृष्ण गुलि सार्वजनिक गुलि व्यक्तिगत, व गुलि शिष्य परम्परां संचालन जुआच्वाङ् दु।

न्यायिक चालिकाखण्ड

[नेपालीभाषा]

बुद्धपूजा

२०४६ आश्विन २५, काठमाडौं-

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा आश्विन पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा बुद्धपूजा र शीलप्रार्थना भयो । सो अवसरमा धर्मदेशना गर्दै महास्थविर मिक्तु अश्वघोषले बुद्धधर्ममांशिकाका तह तीन प्रकारको रहेको कुरा बताउनुभयो । पहिलो तहलाई 'परियति शिक्षा' भनिन्छ र यसमा अध्ययन मनन सम्बन्धी कुरा रहेको छ । दोस्रो तहलाई 'प्रतिपत्ति शिक्षा' भनिन्छ र यसमा कठिन्य पालन र आचरणको अभ्यास विधि रहेको छ भने तेस्रो तहलाई 'प्रतिवेद शिक्षा' भनिन्छ र यसमा आध्यात्मिक उज्ज्ञति पश्चात् प्राप्त हुने फल विषय रहेको छ । वहाले भनुभयो आचाकाल सबै बौद्धवेशहरूमा पुस्तक प्रकाशित भइरहेको छ र बुद्धधर्मको अध्ययन गराइएको छ तर आचरण सुधारतिर ध्यान गएको देखिएको छैन । यसले बुद्धधर्मबाट प्राप्त हुने प्रतिफलबाट पनि टाढा रहनुपरेको छ ।

यसै अवसरमा भाइकाजि उपासकबाट दश पारमिता विषयको व्याख्या गरिनुका साथै दायकसमाका कोषाध्यक्ष मणिरत्न तुलाधरले प्रत्येक पूर्णिमामा भोजन आदि खर्च लगभग ४००००— खर्च हुनेमा ६ महिनाको लागि दाताहरूको तर्फबाट खर्च व्यहोरिने र ६ महिना दायक सभाको तर्फबाट खर्च व्यहोरिने हुन्छ तथा कुनै बेला दाता प्राप्त नभएमा दायक सभाबाटै खर्च गरिने कुरा बताउनुभयो ।

आजके दिन भोजनोपरान्त भएको परिवाच पाठपाठि संघारामका आमले बुद्धरक्षितबाट धर्मदेशना हुनुका साथै तीनजना कुलपुत्रहरूको अस्थायी प्रवत्त्याकार्य पनि सम्पन्न भएको थियो ।

परिषद् तथा विभिन्न समिति गठन

२०४६ कार्तिक ६, काठमाडौं-

यहाँको ज्ञानमाला खलाले २०४६ को विधानको परिच्छेद २६ अनुसार सल्लाहकार परिषद् र सोको दफा १६, उपदफा 'छ' र 'झ' अनुसार ५ बटा समितिहरू गठन गरेको छ । सो अनुसार सल्लाहकार परिषद् मा रत्नबहादुर तण्डुकारको अध्यक्षतामा मुर्वण शाक्य, नानी-भाइ स्थापित, जयराज साहू र पंचबहादुर चित्रकार रहनुभएको छ ।

यस्तै पश्चाकाजि शाक्यको संयोजकत्वमा दिलहर्व तुलाधर, पुण्य शाक्य, शान्तवज्र वज्राचार्य र संघरत्न शाक्य सदस्थ रहेको भजन-समिति; नृछेलाल नकर्मीको संयोजकत्वमा इयामकृष्ण तण्डुकार, तुलसीकृष्ण मानन्धर, विरस्त स्थापित र जयप्रकाश मानन्धर रहेको भजन व्यवस्था समिति; रामेश्वर मानन्धरको संयोजकत्वमा गौतम शिखाकार, रविनारायण मानन्धर, रामरत्न कंसाकार र बेखारत्न शिखाकार रहेको खाद्य व्यवस्था समिति; प्रेम वज्राचार्यको संयोजकत्वमा सत्यनारायण मानन्धर, कृष्णमान डंगोल, धर्मदेवी मानन्धर र शीला तुलाधर रहेको प्रचार प्रसार समिति तथा ज्ञानुशोभा

कंपाकारको संयोजकत्वमा हपकेशारी तुलाधर र भानुरोशन तुलाधर रहेको प्राथमिक उपचार समिति रहेको छ ।

अन्तिम संस्कार सम्पन्न

२०४६ कातिक १०, भूटान-

भूटानी श्रवतारी पूज्य धर्मगुरु दिल्गो खेंद्रे रिपोचे हपकायको सुरक्षित शब्दार्थ यही कातिक १६ गतेका दिन अन्तिम संस्कार सम्पन्न कार्यक्रममा अन्तर्राष्ट्रिय अंतर्बाट गिभिन्न बौद्ध तथा थडालुहरूले तहभागी रहेको रक्त अन्तिम संस्कार समारोहमा काठमाडौंको विलो सम्मान समितिको तर्फबाट सम्मिलित हुन समितिका पदाधिकारी-हको पूर्व प्रस्थान सहित यही कातिक १४ गते २५ जनाको एक टोली भूटानतर्फ प्रस्थान गरी सो समारोहमा उपस्थित ई थडाङ्जली अर्पण गरेको छ ।

[नेपालभाषा]

कठिन चीर र दान

१११२ कौला गा २, ये-

बुद्धसंवत् २५३५ स थनया दल्ववय् च्वंगु संदाय् भिक्षुपि वषवास च्वना विज्यागु लसताय् थुखुसी तिनि धर्मरक्षिताया नामं अनगारिका जुगविज्याः ह्य नमाया शाक्यपाँचे कठिन चीरवरदान कार्य संपन्नजुल ।

स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन व बुद्धपूजा तक जूँ इलय् धर्मदेशना जूँया नापं भिक्षुसंघ प्रमुख सकसित दान प्रदान नं जुल ।

अष्टपरिष्कार प्रदान

१११२ कौला गा ५, वःक्वा-

यनया विशूलीया सुगतपुर विहार बुद्धसंवत्

२५३६ या वषवास च्वनाविज्याः ह्य भिक्षु थडानन्दया हनाय् वागमती अंचलया न्यागु जिल्लां भिक्षुपित मुकाः अष्टपरिष्कार दान ववचायेकल । भिक्षु बोधिसेन महास्थ-विर समक्ष शीलप्रदान जुयाः लि भिक्षु गुणघोषपाँचे बुद्ध-पूजा न्ह्याकुगु उगु इलय् भिक्षु धम्मसोभनपाँचे प्राष्ट-परिष्कार दानया महत्त्व प्रस्तुत जुल ।

यनया धर्मोदय समा शाखाया अध्यक्ष प्रदोप शाक्यपाँचे लसकुस न्वचु जूँ उगु व्यलय् मय् जुपि मसिनुमाया शाक्य, उत्तमलक्ष्मी शाक्य, बेखामाया शाक्य, लक्ष्मी शाक्य, पद्मकुमारी मानन्दरपि न्हय्हसिनं न्हय्ज्वः अष्टपरिष्कार दान व मेपि थडालुपिति पाँचे नं भिक्षुपित दानप्रदान जूँ जुल । सुगतपुर विहार दायक परिषद्या वसालय् ववचाः गु थुगु ज्याइवलय् परिषद्या सचिव बोधिरत्न शाक्यं सुभाय् द्याढाः गु व समासंचालन पुरुषोत्तम शाक्यपाँचे जूँ जुल । उगु ज्याइवलय् उपस्थित जूँपि भिक्षुपिमध्य बनेपां भिक्षु बोधिसेन, धुलित्यलं भिक्षु गुणघोष, रव्वपि भिक्षु धम्मसोभन, यलं भिक्षु शीलभद्र व सुमेध, विशूली थडानन्द व यं भिक्षु उपतिस्सपिं व्यति क्याविज्याः गु खः ।

आजीवन सदस्थय् थप

१११२ कौला गा १, ये-

यनया ३० वाहाः त्वाः, जाः छेया कनकसान शाक्य ५१६ ह्य कथं 'आनन्दमूर्मि' बौद्ध मासिक पत्रिकाया आजीवन ग्राहक जुयादिउगु दु ।

शिष्टाचार

- लक्ष्मी श्रेष्ठ

Postage Stamp

कहिले शिष्टाचारले सदाचार बनाउँद्य
कहिले शिष्टाचारले दुराचार भोगिन्द्य ।

कोही हुन्द्यन शिष्टाचार नभएका
कोही हुन्द्यन् शिष्टाचारभित्र दुराचार बोकेका ।

जहीतहीं शिष्टाचारमा रहेकाले
भोगे लाभ अलाभ प्रशस्त दुवै ।

मुटु फुटोस हजार बार शिष्टाचारले
ओखा खाउँ लाख बार शिष्टाचारले,

लाभ अलाभ जे होस् खपूँ यहाँ
भाव तथागतको शिष्टाचार धारण गहै ।

प्रितरण हुन नसकेमा फिरीपठाउनुहोसा
“प्रितरण”
प्रदनसुधा ३००६
काठमाडौं,

मेपाल ।